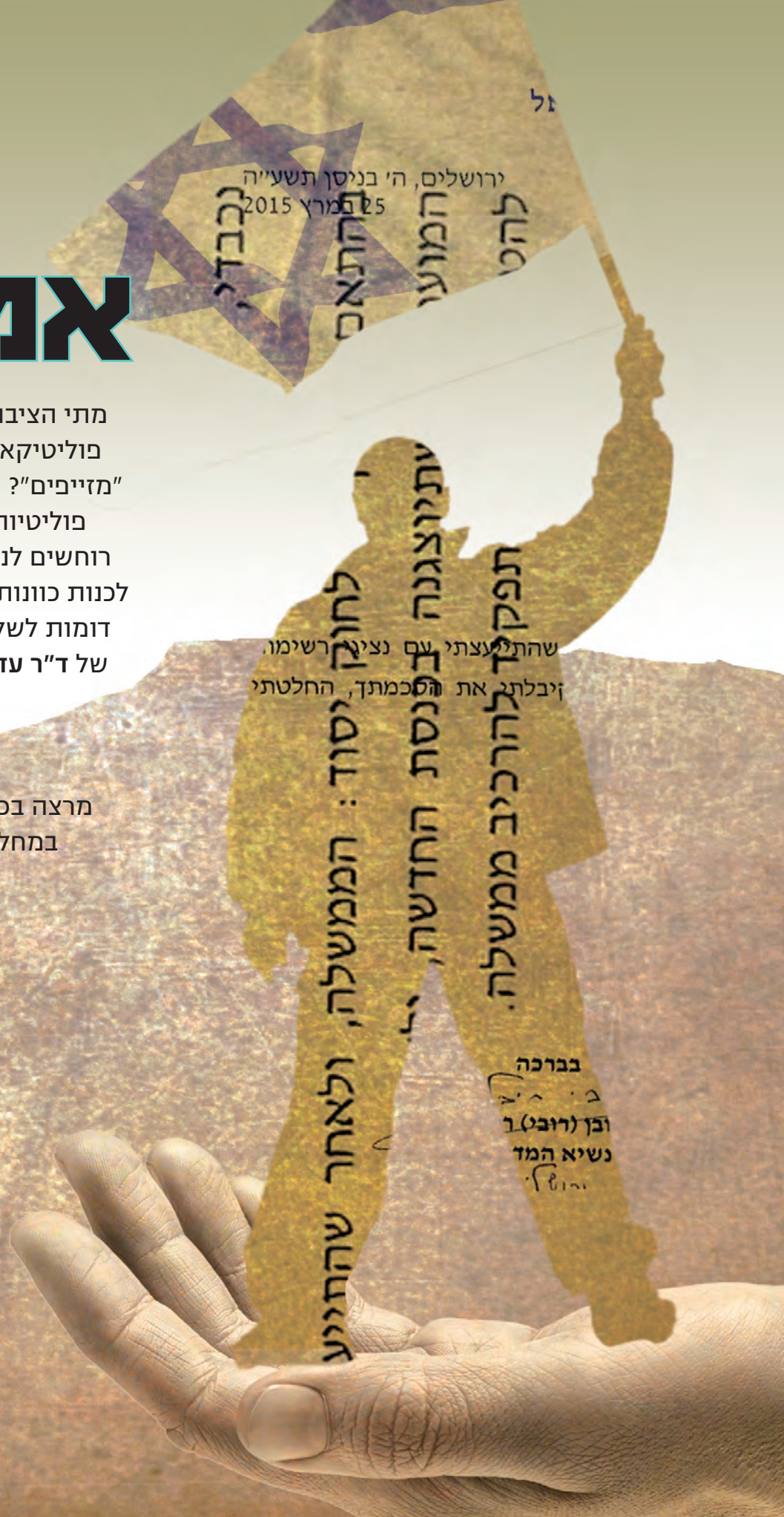

גוש אמונים

מתי הציבור מאמין לכוונותיהם של פוליטיקאים ומתי הוא חושב שהם "מזייפים"? האם יש קשר בין עמדות פוליטיות לבין מידת האמון שאנו רוחשים לנבחרינו? האם נאמין יותר לכנות כוונותיו של מועמד שעמדותיו דומות לשלנו? שני מחקרים חדשים של ד"ר עדי עמית מהאו"פ קובעים שהתשובה חיובית

ד"ר עדי עמית

מרצה בכירה בתוכנית לתואר שני במחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה

בברכה
ב. ה. י.
ובן (רובל)
נשיא המד
היול

עדי עמית

האדיר שלה לסייע, מנהיגים נתפסים כמבקשים לקדם את האינטרס הציבורי לפני שיקולים פנים-מפלגתיים והאינטרס האישי.

אם כן, כאשר בוחרים נדרשים לשפוט מה הכוונה העומדת מאחורי החלטה של מנהיג, הם עשויים להתלבט אם היא נועדה לקדם את אינטרסים האנוכיים שלו או כדי להועיל לציבור הרחב. מנקודת מבט מוסרית אוניברסלית, כוונות אלו נתפסות כמנוגדות לחלוטין. בזמן שעזרה לזולת, נאמנות והוגנות נתפסות כמוסריות, אנוכיות וחוסר כנות נחשבות לתכונות לא מוסריות בעליל. גם במישור הפוליטי, פוליטיקאים הנראים כמונעים מאינטרס אישי (למשל הרצון להיבחר מחדש) נתפסים מהימנים פחות, ולכן לרוב יקבלו פחות קולות מיריביהם הנראים כפועלים גם בניגוד למה שנתפס כנכון עבור האינטרס האישי שלהם. לדוגמה, לשתף פעולה בהצעת חוק, או לשבח את יריבם הפוליטי על החלטה נכונה.

מה יקבע איזו פרשנות ייתנו בוחרים להתנהגות של מנהיג פוליטי? מחקרים רבים מראים שאנחנו מבקשים לאשש את האמונות והעמדות שלנו. כך למשל, במחקר שערכנו על מפלגת המרכז בשנת 1999 ועל מפלגת קדימה בשנת 2005, עלה שפעילים ותומכים במפלגות אלו תפסו את מצע המפלגה באופן שתאם את האידאולוגיות שלהם. פעילים ותומכים בעלי נטייה למרכז-שמאל תפסו את המצע כמשקף מדיניות יונית, כלומר כזו הנוטה לפשרות בנושאים הנוגעים לסכסוך הישראלי-פלסטיני, לעומת פעילים ותומכים בעלי נטייה למרכז-ימין, אשר סברו שהמצע משקף מדיניות ניצית יותר, כלומר כזו שאינה תומכת בפשרות.

מעבר למוטיבציה לאשש את אמונותינו, האופן שבו אנו תופסים ומפרשים את העולם תלוי רבות בזהות הקבוצתית שלנו. בני אדם נוטים להגדיר את עצמם באמצעות הקבוצה שאליה הם משתייכים ולחשוב על בני קבוצתם במונחים של "אנחנו" לעומת "הם". מחקר רב־שנים מראה שאנשים נוטים לראות את קבוצתם באור חיובי לעומת קבוצות שהם לא משתייכים אליהן. שיוך פוליטי מהווה זהות חברתית חשובה שמעודדת עיבוד מידע מוטה לטובת הקבוצה. כך למשל, קבוצת חוקרים בראשות פרופ' יפעת מעוז מהאוניברסיטה העברית הראתה ב־2002 שפתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני מוערך כיעיל יותר כאשר הוא מוצג כתוכנית שנהגתה על ידי ההנהגה הישראלית. אותו פתרון, כשהוצג כיוזמה של ההנהגה הפלסטינית, הוערך כיעיל פחות. ◀

במועד פרסום המדגמים בליל בחירות 2015 עלה ראש הממשלה בנימין נתניהו על במת הניצחון בגני התערוכה והכריז: "השגנו ניצחון גדול למחנה הלאומי בראשות הליכוד". אך על מי באמת חשב נתניהו כשחגג את הניצחון באותו לילה? האם על העם כולו? על מפלגתו? אולי על האנושות כולה, או בכלל על עצמו ומשפחתו? למעשה, כל התשובות הללו מתקבלות על הדעת. אולם כיוון שמאחורי החלטות והאמירות של המנהיגים עומדים האזרחים המעניקים להם את הכוח, נראה שהכוונה מאחורי פעולתו של המנהיג חשובה פחות מההבנה כיצד מפרש האזרח את כוונתו של המנהיג.

כאשר אנו דנים בכוונותיהם של מנהיגים פוליטיים עולה מאליה התהייה מהי המוטיבציה העומדת מאחורי הרצון שלהם להנהיג, ובאופן ספציפי, מה הכוונה שעומדת מאחורי הפעולות שהם נוקטים. כך למשל, מאז מסע הבחירות לנשיאות ב־2016 נקרעים אזרחי ארה"ב בשאלה האם דונלד טראמפ רץ לנשיאות בשל סיבות אנוכיות להגדיל את כוחו והונו, או מתוך אהבה אונטנית למדינה ורצון "להפוך את אמריקה נהדרת מחדש" ("To make America great again").

לאורך ההיסטוריה, מעבר לתרבויות ולמגדרים, נתפסו פוליטיקאים לרוב כמי שפועלים ממניעים אנוכיים של כוח ושררה ולא מכוונה להיטיב עם העם והאנושות. עם זאת, מאחר שבאופן מובנה עמדת ההנהגה מלווה בשאיפה להגשים את מטרות הקבוצה ובשל הפוטנציאל

במחקר משותף עם חברתי ד"ר שרון אריאלי מהאוניברסיטה העברית ועם שרי מנצר, סטודנטית בתואר השני בפסיכולוגיה חברתית באו"פ, בחנו אם המוטיבציה לאשש את אמונותינו וההזדהות הקבוצתית משפיעות גם על הפרשנות של אזרחים כלפי מעשיהם של פוליטיקאים. באופן ספציפי, ביקשנו לבדוק אם פעולות של מנהיגים פוליטיים השייכים למחנה שאיתו מזדהה המשיב יפורשו כמשרתות את האינטרס הלאומי של ישראל, לעומת פעולות שמבצעים מנהיגים פוליטיים השייכים למחנה היריב, אשר יפורשו כמונעות מתוך אינטרסים אנוכיים של המנהיג. בדקנו את ההשערות שלנו בשני הקשרים שונים. המחקר הראשון התמקד בפרשנות שנתנו אזרחי ישראל להתנהגות של מנהיגים פוליטיים בחודשים שקדמו לבחירות שנערכו בשנת 2015. המחקר השני התמקד בהתנהגות של מנהיגים פוליטיים לאירוע שרפת בית משפחת דוואבשה בדומא באותה שנה, חודשים ספורים לאחר הבחירות והקמת הממשלה החדשה. מחקרים אלה פורסמו לאחרונה בכתב העת *Cognition* בגליון מיוחד על קבלת החלטות בפוליטיקה.

במחקר הראשון פנינו למדגם מייצג בישראל. הצגנו בפני המשיבים תיאור התנהגות של כמה מנהיגים פוליטיים מובילים באותה עת: בנימין נתניהו ואלי ישי מהימין, בוז'י הרצוג וציפי לבני מהשמאל. כללנו גם את משה כחלון ואריה דרעי, אשר מדיניותם המוצהרת התמקדה בנושאים חברתיים והם לא התמודדו בבחירות שקדמו ל-2015, ועל כן האוריינטציה הפוליטית שלהם על הציר ימין-שמאל לא הייתה ידועה באותה עת. לכל משתתף הוצגה התנהגות של מנהיג פוליטי יחיד. למשל, לאחר שפרש ממפלגת הליכוד, באפריל 2014, הודיע משה כחלון שהוא חוזר לפוליטיקה ומקים מפלגה חדשה בשם כולנו בראשותו. ביקשנו מהמשיבים לציין מדוע לדעתם בחר המנהיג לפעול כפי שנהג, ולבסוף ביקשנו מהם למקם עצמם על המפה הפוליטית.

הממצאים תמכו בהשערותינו: העמדות הפוליטיות של משתתפי המחקר השפיעו על הפרשנות שהם נתנו לכוונות ההתנהגות של הפוליטיקאים. תומכי ימין תפסו את ההתנהגות של מנהיגי הימין (ביבי וישי) כמונעת מהרצון להיטיב עם האינטרסים הלאומיים, בעוד תומכי שמאל תפסו את אותה התנהגות כמונעת מהרצון להיטיב עם האינטרסים האנוכיים של הפוליטיקאים. באופן דומה, תומכי שמאל תפסו את ההתנהגות של מנהיגי השמאל (בוז'י ולבני) כמונעת מהרצון להיטיב עם האינטרסים הלאומיים, בעוד תומכי הימין תפסו את

אותה התנהגות כמונעת מהרצון להיטיב עם האינטרסים האנוכיים של הפוליטיקאים. כלומר, המחנה הפוליטי שהבוחרים מזדהים עמו משפיע לא רק על האמון והתמיכה במנהיגים הפוליטיים השונים, אלא גם על האופן שבו הם מפרשים את האינטרסים העומדים בבסיס ההתנהגויות של הפוליטיקאים. ממצאי מחקרים אלו מראים שאזרחים מגבשים את השקפותיהם באופן מוטה, ובכך מערערים על הנחת היסוד בדמוקרטיה: בעוד הדמוקרטיה מושתתת על כך שאנשים בוחרים על סמך העדפותיהם המוקדמות, נראה שההעדפות מתגבשות בעקבות הבחירה ולא מובילות אליה.

לעומת המחקר הראשון שבו הצגנו לנבדקים החלטות שונות שקיבלו המנהיגים השונים, במחקר השני רצינו לנטרל איום אפשרי על תוצאות המחקר בטענה שהאירוע הספציפי שהוצג לנבדקים השפיע על פרשנות הנבדקים מעבר לזהות המנהיג. לכן, במחקר זה הצגנו לנבדקים במדגם אמירה זהה לחלוטין, שהוצגה בפני כל נבדק כמצוטטת מפי מנהיג אחר. התמקדנו באירוע המחריד בכפר דומא שבו הציתו קיצוניים יהודים בית פלסטיני על יושביו והרגו שלושה בני משפחה ששהו בפנים. לאחר האירוע, הביעו נתניהו, בנט והרצוג תמיכה בשיטות החקירה הקיצוניות שנקטו בשב"כ כדי למצוא את האחראים לרצח. לנבדקים במחקר השני הוצגה הידיעה הבאה: "בשב"כ (שירות ביטחון כללי) טוענים שקיימת 'התארגנות טרור יהודי' והחלו בחקירה אינטנסיבית שכללה מעצר פעילים יהודים ונקיטת אמצעי חקירה חריגים. לאור זאת הועלו טענות כנגד השב"כ על עינוי החשודים. [שם המנהיג] יצא בהודעה פומבית בתקשורת לפיה הוא מביע את תמיכתו הבלתי מסויגת בשב"כ". לנבדקים שונים הוצג שם שונה - בנימין נתניהו (ביבי), נפתלי בנט או יצחק הרצוג (בוז'י) - שלושתם הביעו עמדה זו בתקשורת ימים ספורים לפני המחקר.

בכך שהצגנו אמירה זהה לכלל הנבדקים, נפטרנו מההשפעה האפשרית של האירוע ובחנו כיצד זהות המנהיג משפיעה באופן בלעדי על פרשנות המשתתפים להתנהגותו. העובדה שביבי ובנט, מנהיגי מפלגות שונות במחנה הימין, הביעו תמיכה בשב"כ, אפשרה לנו גם לבחון את השפעתה של הזדהות קבוצתית עם מפלגה ספציפית בתוך אותו מחנה פוליטי על פרשנות המשיב. גם תוצאות המחקר השני תמכו בהשערותינו. גם כאשר המשיבים נחשפו לאמירה זהה, העמדות הפוליטיות שלהם השפיעו באופן מובהק על פרשנותם את התנהגות הפוליטיקאים - האם היא מונעת מהרצון להיטיב עם האינטרסים הלאומיים או עם האינטרסים

David Cohen 156/ Shutterstock

“האזרחים מגבשים את השקפותיהם באופן מוטה”. כרזת בחירות, 2019

להסביר את תדהמת השמאל בישראל לאחר תוצאות בחירות 2015, כמו גם את חוסר האמון של הדמוקרטים בארה"ב באלה הרואים בדונלד טראמפ מנהיג הדואג לאינטרסים הלאומיים. ובאופן כללי אנו מבינים כעת מדוע תומכי מחנה פוליטי אחד מתקשים להבין את תומכי המחנה השני; מאחר שהם מפרשים את המציאות באופן שונה, ומייחסים למנהיגים אינטרסים שונים בעלי אופי מסורי מנוגד – אנוכיים או פועלים למען המדינה. ■

האנוכיים. אולם מעבר לכך, העובדה שביבי ובנט, מנהיגי מפלגות שונות במחנה הימין, הביעו תמיכה בשב"כ, אפשרה לנו גם לבחון את השפעתה של הזדהות קבוצתית עם מפלגה ספציפית בתוך אותו מחנה פוליטי על פרשנות המשיב. ואכן, ההשפעה של זהות קבוצתית נתמכה גם בהשוואה בתוך אותו מחנה פוליטי, בהתאם למפלגה הספציפית שאליה משתייך הנבדק. הממצאים העולים ממחקרים אלו עשויים אולי